VLADIMIR ZAGAEVSCHI

UN SINCRETISM ARHAIC DIALECTAL LA VERBELE DE CONJUGAREA I

Din morfologia dialectală a verbului se desprinde pregnant fenomenul sincretismului formelor de persoana I plural ale prezentului indicativ (sau conjunctiv) şi imperfectului indicativ de la verbele de conjugarea I.

Deşi semnalat de către cercetători (S. Pop, S. Puşcariu, Leca Morariu, N. Drăganu, Al. Procopovici, M. V. Serghievski, V. Melnic ş. a.), fenomenul în cauză nu s-a bucurat de un tratament aparte, neexistând o lucrare specială, de sinteză, asupra sincretismului discutat. Cercetătorii, fiecare în parte, au relevat prezenţa fenomenului în cutare sau cutare arie (zonă) a teritoriului glotic românesc mai mult în treacăt, doar în câteva rânduri de text sau în note de subsol, exemplificând printr-o formă-două sau printr-o frază de tipul *să-i dam pace* (= să-i dăm pace) – unii pentru o zonă, alţii pentru alta (Maramureş, Istria, nordul Bucovinei, nordul Basarabiei, partea de nord a Transnistriei – cu toate enclavele din Ucraina de est şi din Rusia). Nu s-au conturat însă ariile de răspândire (de expansiune) a fenomenului, nu s-au adus exemple din belşug, în context, urmate de o documentare riguroasă a lor.

Primul cercetător care consemnează fenomenul sincretismului discutat este, după câte ştim, Leca Morariu, profesor la Universitatea din Cernăuţi. Astfel, în 1925, în publicaţia „Glasul Bucovinei” (VIII, 1925, nr. 1861), el precizează că „în gura ţăranului” din nordul Bucovinei şi în comunele Cerlena-Mare, Criva, Mămăliga şi Stănileşti din judeţul Hotin (Basarabia) a înregistrat forma de persoana I plural prezent conjunctiv în *-ám* în fraza *să-i dam pace*[1]. Aceeaşi informaţie o reia mai apoi în monografia sa, *Morfologia verbului predicativ*[2], de unde mai aflăm că un alt cercetător, dr. Dimitrie Cioloca, a atestat forma persoanei I plural a indicativului prezent [*îmblám*], în comuna Voroncău [Woronkow] din Podolia, pe malul stâng al Nistrului[3]; este vorba de satul Vărăncău din actualul raion Râbniţa. Despre provenienţa acestei forme L. Morariu spune doar că „nu este lămurită”. Cât priveşte forma în *-ăm (noi cântăm),* el o explică printr-o analogie cu

[1] Leca Morariu, *Morfologia verbului predicativ român,* în „Codrul Cosminului”, II şi III, 1925 şi 1926, Cernăuţi, 1927, p. 292.

[2] Idem, *Morfologia verbului predicativ român*. Partea a II-a. *Flexiunea,* Fascicula I. *Prezentul indicativului,* Cernăuţi, 1925.

[3] Informaţia este publicată în „Glasul Bucovinei”, IX, 1926, nr. 2023, la care şi face trimitere L. Morariu.

DACOROMANIA, serie nouă, III–IV, 1998–1999, Cluj-Napoca, p. 81-92

forma de persoana a III-a singular *(el cântă)*, această analogizare considerând-o antedialectală[4].

Din lucrarea lui M. V. Serghievski, *Moldavo-slavjanskie etjudy*[5], aflăm despre atestările personale ale unor asemenea forme cu desinența *-ám* pentru *-ăm* la persoana I plural a prezentului indicativ în graiurile de nord ale Transnistriei sau, cum le numeşte el, în graiurile jumătății de nord a vechiului teritoriu al Podoliei, fiind vorba de actualele raioane Camenca, Râbnița (Republica Moldova) şi Kotovsk, Ananiev (reg. Odessa, Ucraina). De menționat că Serghievski consideră fenomenul dat o trăsătură tipică (specifică) a acestor graiuri[6], necunoscând, după cum se vede, izvoarele ştiințifice în care forma etimologică a prezentului indicativ în *-ám* a fost semnalată şi în alte zone ale domeniului lingvistic românesc (în Istria, în nordul Bucovinei şi în nordul Basarabiei)[7]. Ce-i drept, cercetătorul moscovit se referă la lucrările lui G. Weigand, pe care le cunoaşte şi le citează[8], subliniind faptul că primul cercetător-dialectolog al graiurilor dacoromâne nu evidențiază în lucrările sale forme de tipul *cântám, lăsám* pentru prezent indicativ[9].

Mai târziu, Sever Pop, în studiul *Din Atlasul lingvistic al României*[10], susține că în partea estică a Basarabiei şi dincolo de Nistru (adică în Transnistria) forma de persoana I plural a prezentului indicativ de la verbele de conjugarea I circulă în următoarea variantă: *dam* (pentru: *dăm*), *luam* (pentru: *luăm*), *lam* (pentru: *lăm,* de la „a la”), *stam* (pentru: *stăm*). Referitor la originea fenomenului, el admite că *á* accentuat ar putea fi o dovadă a păstrării formei latine *-amus.* Tot aici, fără a exemplifica, S. Pop constată existența unor asemenea forme de prezent indicativ şi în istroromână , unde *å,* spune el, corespunde unui *á* accentuat[11].

La elucidarea sincretismului în discuție a contribuit şi Sextil Puşcariu. Într-o notă adăugată la versiunea franceză a studiului din 1910, devenit de-acum clasic, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen (Essai de reconstitution du roumain primitif),* reputatul savant confirmă rezultatele anchetelor obținute de S. Pop la românii „d’au delà du Nistru, qui disent: *noi dam, luam, stam,* au présent de l’indicatif comme à l’imparfait. Cf. DR VII, 60”[12]. Referindu-se la vechimea

[4] Cf. L. Morariu, *op. cit.,* p. 292. V. Melnic (*Elemente de morfologie dialectală,* Chişinău, 1977, p. 351-358), citându-l pe Th. Capidan (ALR, p. 20) [sic!], presupune că formele vechi de prezent indicativ în *-ám* la persoana I plural de la verbele de conjugarea I ar fi de prin secolele al XIV-lea – al XV-lea.

[5] Moscova, 1959, p. 96. Primele rezultate ale cercetărilor sale pe teren în R. A. S. S. M. (în Transnistria) M. V. Serghievski le-a publicat în 1927.

[6] *Ibidem.*

[7] Totodată, constatând doar faptele, Serghievski nu încearcă să explice, cel puțin în treacăt, cum o fac alți cercetători, originea fenomenului.

[8] *Ibidem,* p. 91, nota 4, unde, printre alte lucrări ale lui G. Weigand, publicate prin diferite reviste (în special în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig”), M. V. Serghievski citează, de asemenea, *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes,* Leipzig, 1909, şi *Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens,* Leipzig, 1904.

[9] M. V. Serghievski, *op. cit.,* p. 96.

[10] În DR, VII, 1931 – 1933, p. 60, nota 2.

[11] *Ibidem.*

[12] Vezi S. Puşcariu, *Études des linguistique roumaine,* Cluj – Bucureşti, 1937, p. 78, notă.

fenomenului, S. Puşcariu susţine că trecerea *-ám* > *-ăm* din *-amus* latinesc la persoana I plural prezent indicativ îşi are obârşia în româna primitivă[13], „căci, spune el, aromânii zic *lucrăm,* ca şi noi, şi meglenoromânii spun *lucrǫm* (provenit dintr-un mai vechi *lucrăm*); totuşi forma mai veche *-ám* se întâlneşte şi azi în trei regiuni de la periferii: în Istria, în Maramureş şi dincolo de Nistru[14]". Cunoscând îndeaproape istroromâna, pe care a cercetat-o temeinic[15], S. Puşcariu concluzionează că aici nu există nici o urmă de *-ăm,* peste tot rostindu-se *-åm* sau *-ån,* cu un *å* provenit în mod regulat din *á* accentuat[16]. Cât priveşte prezenţa sincretismului prezent – imperfect indicativ (şi conjunctiv) în Maramureş, ca zonă periferică, unica informaţie ne-o pune la dispoziţie S. Puşcariu. În aceeaşi notă de subsol citim: „des formes en *-am,* à côté de formes en *-ăm,* apparaissent aussi dans le manuscrit de Ieud: *să ne dezlegăm...* şi *se iertam* 37/4 – 5, *să ne îmbrăcam* 43/18 etc.[17]"

În răstimpul care s-a scurs de la primele menţionări în literatura ştiinţifică referitoare la prezenţa fenomenului în discuţie au apărut mai multe atlase lingvistice şi culegeri de texte dialectale, atât în România, cât şi la Chişinău. Toate aceste materiale publicate trebuie să fie luate în consideraţie în cazul unei cercetări mai ample a sincretismului acestor forme verbale, semnalat de cercetători în mod sporadic.

Trebuie să spunem de la bun început că alte informaţii privitoare la sincretismul de forme verbale prezent–imperfect indicativ la verbele de conjugarea I pentru Maramureş şi Bucovina[18], decât cele puse la dispoziţie de S. Puşcariu, L. Morariu ş. a. (citaţi mai sus), nu am obţinut din surse ştiinţifice noi[19].

---

[13] *Ibidem.* Cf. şi S. Puşcariu, *Limba română,* I. *Privire generală,* Bucureşti, 1976, p. 249: „Desinenţa persoanei I din pluralul indicativului prezent al verbelor de conjugarea întâi ar trebui să fie *-ám,* din lat. *-amus*". De notat că româna primitivă, româna comună sau străromâna (ultimul termen încetăţenit de S. Puşcariu în cadrul şcolii clujene) datează din sec. VII – X (*ibidem,* p. 244-253); Al. Rosetti, *Istoria limbii române,* Bucureşti, 1968, p. 351-358.

[14] S. Puşcariu, *Études...,* p. 78, notă. Cf. şi S. Puşcariu, *Limba română,* I, p. 249: „Aromânii şi meglenoromânii nu cunosc decât inovaţia *-ăm,* ca restul teritoriului dacoromân".

[15] Cf. S. Puşcariu, *Studii istroromâne,* Bucureşti, vol. I – III, 1906, 1926, 1929.

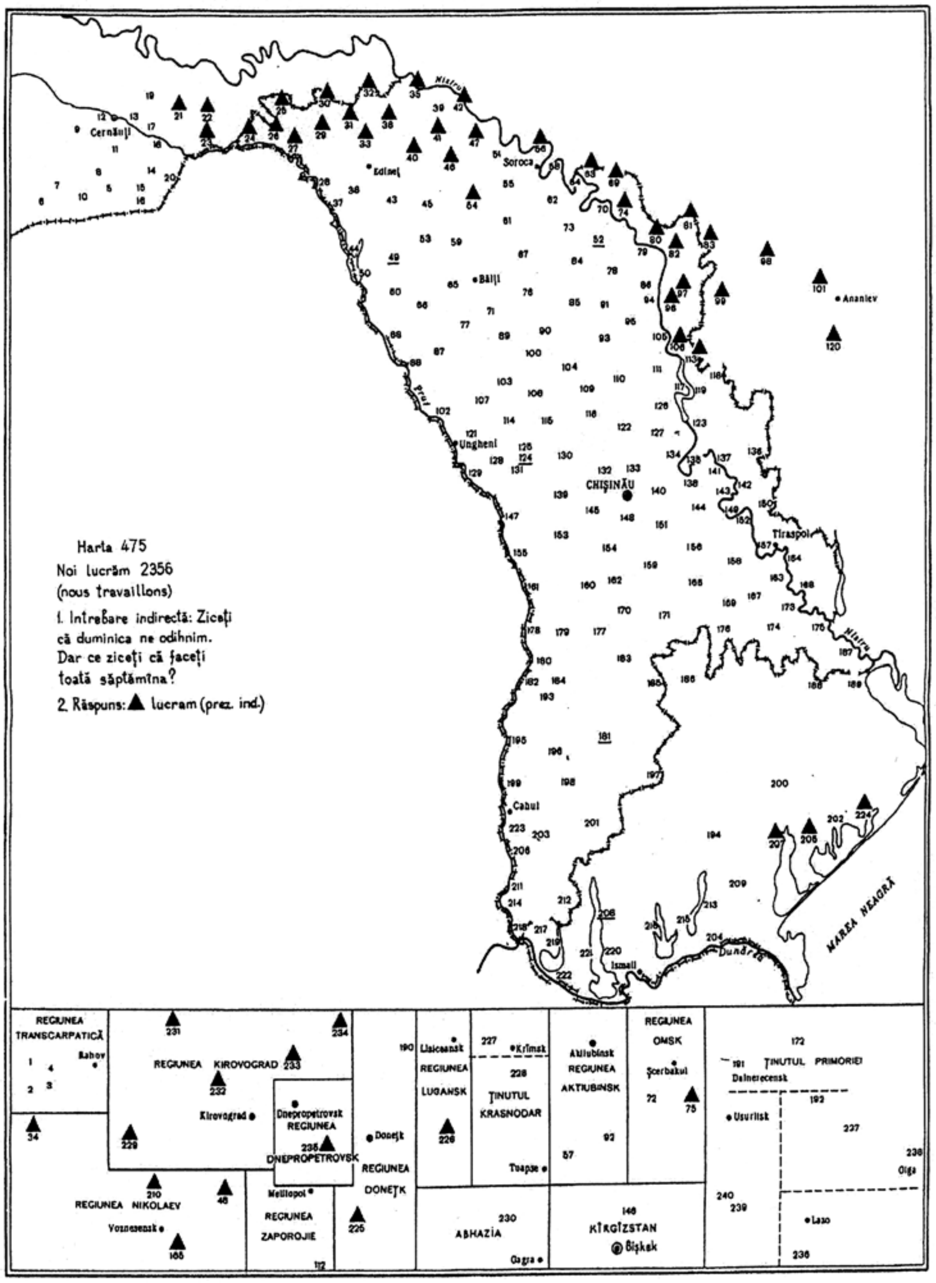
[16] De menţionat că la istroromâni, deşi formele de prezent indicativ de persoana I plural la verbele de conjugarea I în *-ám* (= *-åm* sau *-ån*) au un caracter general, totuşi lipseşte sincretismul (omonimia) formelor de prezent în discuţie cu formele respective de imperfect, întrucât vechiul imperfect în *-ám* la persoana I plural a dispărut din dialectul lor (vezi Al. Procopovici, *Din morfologia şi sintaxa verbului românesc. Aoristul în raport cu celelalte timpuri şi moduri,* în „Revista filologică", II, 1928, Cernăuţi, 1928 – 1929, p. 362).

[17] Este vorba de un manuscris din Maramureş datat din secolul al XVI-lea. Vezi şi N. Drăganu, *Manuscrisul Liceului Grăniceresc „G. Coşbuc" din Năsăud şi săsismele celor mai vechi manuscrise româneşti,* în DR, III, 1922 – 1923, p. 483, unde autorul descrie un manuscris năsăudean din secolul al XVII-lea, aducând, în calitate de particularităţi morfologice, şi forme în *-am* la prezent *(ascultam, îngropam, lăudam),* alături de cele în *-ăm* (*însemnăm* etc.). În cazul *-am,* N. Drăganu admite o influenţă a graiului săsesc al copistului.

[18] Se are în vedere Bucovina istorică, pentru că actuala reg. Cernăuţi (Ucraina), numită impropriu Bucovina (sau nordul Bucovinei), include, de asemenea, raioanele Hotin, Noua Suliţă (ce ţin istoriceşte de Basarabia) şi ţinutul Herţei (din fostul judeţ Dorohoi).

[19] Am consultat: ALR II s. n., vol. II, ALRM II s. n., vol IV; ALRR–Mar., vol. I–IV; *Graiul nostru. Texte din toate părţile locuite de români,* publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranţia, vol. I – II, Bucureşti, 1906, 1908; *Tratat de dialectologie românească,* Craiova, 1984 ş. a.

ATLASUL LINGVISTIC MOLDOVENESC

Harta nr. 1

Într-adevăr, în textele din Maramureş, publicate de T. Papahagi[20], nu pot fi întâlnite decât forme în *-ăm,* adică forme analogice, evoluate: *nu* ***lucrăm*** *nimńic, fără numai văruim* (1920 Budeşti, p. 161), ... *ş-apoi* ***dăm*** *pă obraz* (*ibidem,* p. 162); *La Boboteadză* ***afumăm*** *grajdurile cu tămâie* (120 Crăceşti, p. 163). Chiar şi în opere folclorice versificate formele etimologice nu s-au păstrat: *Să n-avem ńime bai / Să nu* ***cumpărăm*** *mălai* (1920 Săcel, p. 167) ş. a.

Cercetările noastre personale pe teren asupra graiurilor din nordul Maramureşului (actuala reg. Transcarpatică, Ucraina), timp de mai mulţi ani, n-au putut scoate în evidenţă sincretismul formelor verbale în discuţie[21].

Hărţile ALM[22] şi textele dialectale (supliment la ALM)[23], în punctele anchetate din nordul Maramureşului (reg. Transcarpatică) şi din nordul Bucovinei (reg. Cernăuţi), nu înregistrează decât forme analogice (în *-ăm*) pentru persoana I plural a prezentului indicativ de la verbele de conjugarea I. Pentru Basarabia şi nordul Transnistriei (cu enclavele din Ucraina de est şi din Rusia), dimpotrivă, materialele ALM (hărţi, texte) ne pun la dispoziţie un material bogat în acest sens.

Examinând hărţile ALM (vol. I, partea a II-a) – nr. 475 (*noi lucrăm*), nr. 480 (*noi dăm*), nr. 484 (*noi stăm*), nr. 488 (*noi ne lăm* [pe cap]), nr. 492 (*noi mânăm* [caii]), nr. 502 (*noi sughiţăm*), nr. 505 (*noi îmblăm*), nr. 507 (*noi intrăm*) –, putem constata că, în linii generale, formele etimologice de persoana I plural ale prezentului indicativ *(noi lucram* (vezi harta 1)*, noi dam, noi stam, noi ne lam* [pe cap] (vezi harta 2), *noi mânam* [caii], *noi sughiţam, noi îmblam* (vezi harta 3)*, noi intram)* formează arii bine conturate, care (cu unele devieri neînsemnate, privind numărul localităţilor, de la o hartă la alta) cuprind:

1) *Partea de nord a Basarabiei*, cu actualele raioane: Noua Suliţă (azi în componenţa reg. Cernăuţi, Ucraina), Briceni, Ocniţa, Donduşeni, o parte din raioanele Râşcani, Edineţ, Drochia, Soroca. Localităţile anchetate (cu numărul lor cartografic), unde a fost fixat fenomenul, sunt următoarele: r. Noua Suliţă (Dinăuţi [21], Forostna [22], Vancicăuţi [23]); r. Briceni (Criva [24], Larga [25], Lipcani [26], Pererâta [27], Caracuşenii Vechi [29], Grimăncăuţi [30], Trebisăuţi [31]); r. Ocniţa (Clocuşna [32], Verejeni [35], Grinăuţi-Moldova [36], Sauca [39]); r. Donduşeni (Săcăieni [40], Plopi [41], Arioneşti [42], Mândâc [46]); r. Erdineţ (Rotunda [33], Zăbriceni [38]); r. Drochia (Năduşita [54]); r. Soroca (Cosăuţi [56]).

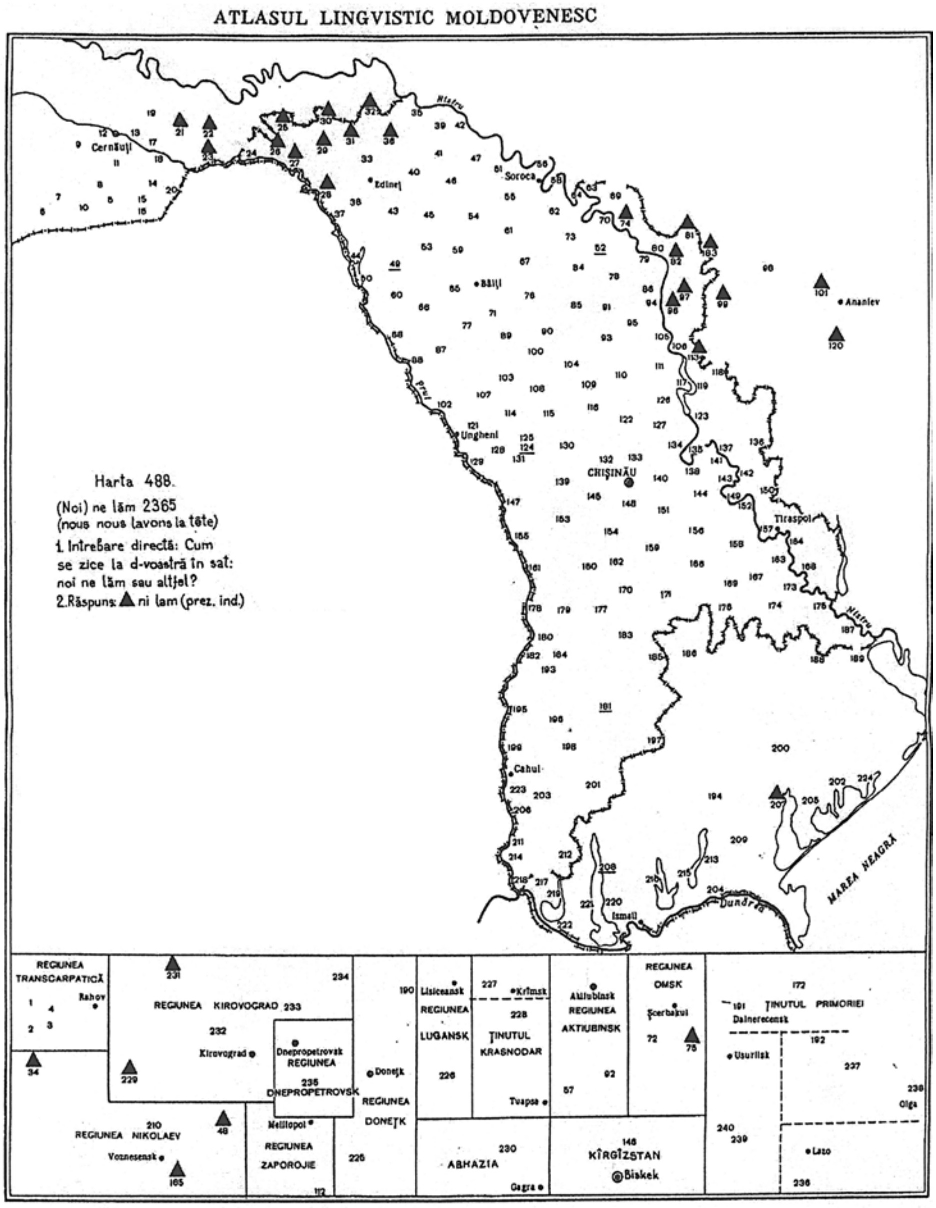
Izomorfa din partea sudică a ariei, de la Prut spre Nistru, ar putea fi jalonată astfel: s. Pererâta (r. Briceni), orăşelele Edineţ, Drochia şi oraşul Soroca.

[20] *Graiul şi folklorul Maramureşului,* Bucureşti, 1925.

[21] Cf. V. C. Zagaevschi, *Studii de gramatică dialectală comparată,* Chişinău, 1990, p. 93.

[22] Vol. I, partea a II-a. *Fonetica,* de R. Udler; *Morfologia,* de V. Melnic, Chişinău, 1968, 285 hărţi.

[23] *Texte dialectale,* Chişinău, 1969, vol. I, partea I; 1971, vol. I, partea a II-a; vol. II, partea I; 1981, vol. II, partea a II-a; vol. III, partea I; 1987, vol. III, partea a II-a.

Harta nr. 2

Numărul maxim de 24 de puncte anchetate din această arie nordică a Basarabiei, unde s-a răspuns cel puţin la întrebările a zece hărţi prin varianta etimologică a fenomenului discutat, poate varia, în scădere, de la o hartă la alta. Specificăm:

– harta 475 (*noi lucram*) – 21 de puncte (21 – 27, 29 – 33, 35, 36, 40 – 42, 46, 47, 54, 56);

– harta 480 (*noi dam*) – 22 de puncte (21 – 27, 29 – 33, 35, 36, 39 – 42, 46, 47, 54, 56);

– harta 484 (*noi stam*) – 22 de puncte (21 – 33, 35, 36, 38 – 42, 47, 56);

– harta 488 (*noi ne lam* [pe cap]) – 12 puncte (21 – 23, 25 – 32, 36);

– harta 492 (*noi mânam* [caii]) – 16 puncte (21 – 24, 26, 27, 29 – 32, 35, 39, 40, 42, 47, 56);

– harta 502 (*noi sughițam*) – 16 puncte (21 – 26, 29 – 32, 35, 36, 40, 41, 47, 56);

– harta 505 (*noi îmblam*) – 10 puncte (21 – 23, 25 – 27, 29 – 32);

– harta 507 (*noi intram*) – 13 puncte (21 – 23, 25 – 27, 29 – 32, 35, 39, 42).

De menționat că aria examinată, numită de noi partea de nord a Basarabiei, este apreciată de unii cercetători ca o arie nord-estică[24], de alții – ca o arie de nord-vest[25]. În cazul sincretismului de forme verbale discutat, aria înclină, de fapt, spre est prin gradul de concentrare spre Nistru a punctelor anchetate marcate în numărul lor maxim (24 de puncte), iar prin scăderea lor, pe alte hărți, la numărul minim (de 10 puncte) aria înclină spre vest, punctele anchetate împuținându-se în partea sudică și estică a ariei (vezi harta 505 [*noi îmblăm*]).

Cele mai mici proporții le capătă aria părții de nord a Basarabiei, pe hărțile 505 (*noi îmblam*), 488 (*noi ne lam* [pe cap]) și 507 (*noi intram*). Harta 505 cuprinde 3 puncte din r. Noua Suliță, 6 puncte din r. Briceni și 1 punct din r. Ocnița, la care, pentru hărțile 488 și 507, se mai adaugă: 2 puncte (28 din r. Râșcani și 36 din r. Ocnița) și 3 puncte (35 și 39 din r. Ocnița și 42 din r. Dondușeni).

Dintre punctele care apar incidental în aria feomenului în cauză sunt: 28 (Viișoara, r. Râșcani), 33 (Rotunda, r. Edineț), 38 (Zăbriceni, r. Edineț), 46 (Mândâc, r. Dondușeni), 54 (Nădușita, r. Drochia) ș. a.

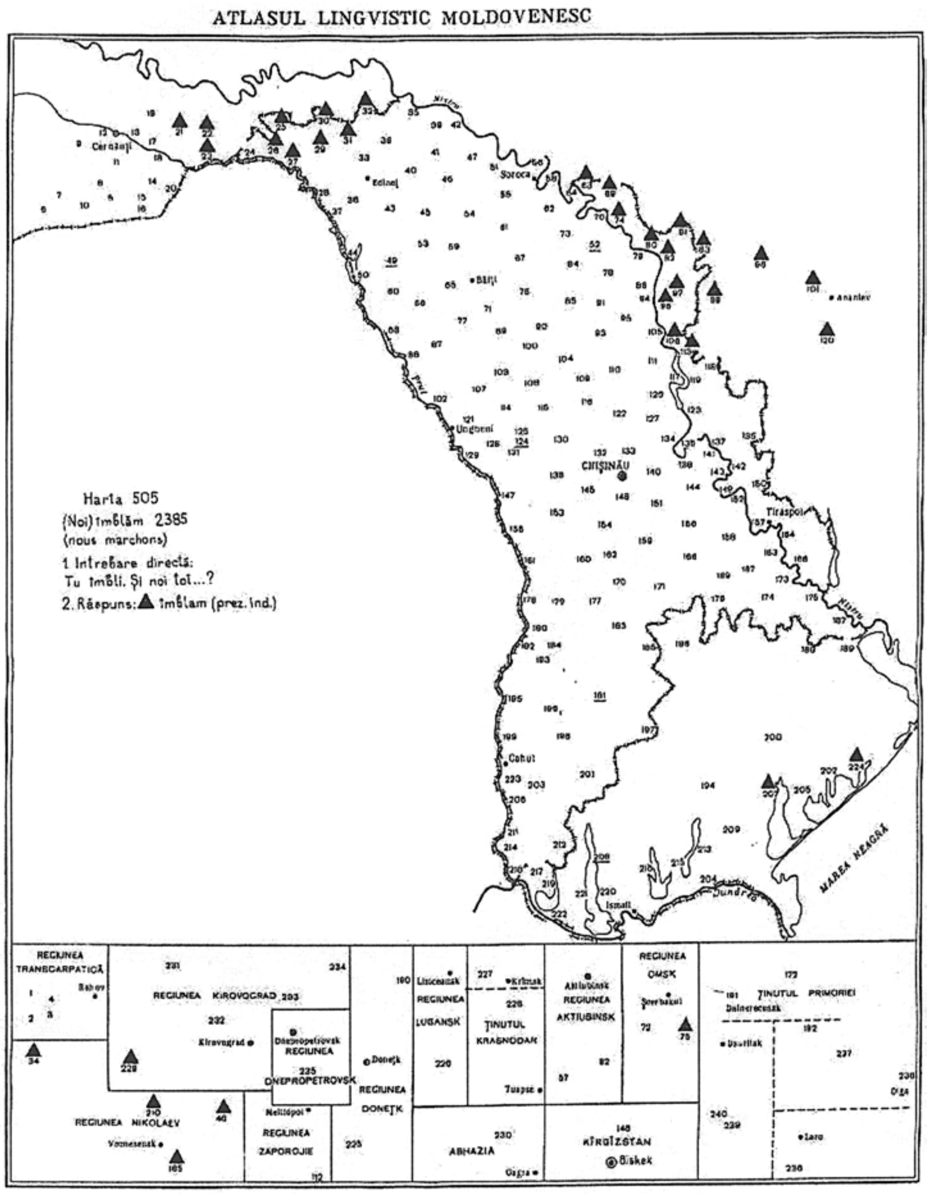
2) *Partea de nord a Transnistriei,* cu actualele raioane: Camenca și Râbnița (R. Moldova), Ananiev [mai vechiul Nani] și Kotovsk [mai vechiul Bârzu] (reg. Odessa, Ucraina). Prezentăm localitățile anchetate (cu numărul lor cartografic), unde a fost atestat fenomenul: r. Camenca (Hrușca [63], Hrustovaia [69], Podoima [74]); r. Râbnița (Stroiești [80], Plopi [81], Molochișul Mare [82], Broșteni [83], Ofatinți [96], Vărăncău [97], Butuceni [106], Mihăilăuca [113]); r. Kotovsk (Ghiderim [98], Staraia Kul'na [99]); r. Ananiev (Handrabura [101], Dolinskoie [120]).

Izomorfa pornește de la satul Hrușca (r. Camenca) pe Nistru în jos până la satul Mihăilăuca (r. Râbnița), îndreptându-se apoi spre est până la satul Dolinskoie (r. Ananiev), în sus spre nord până la satul Handrabura (r. Ananiev) și mai departe spre nord-vest până la satul Hrușca.

---

[24] Cf. S. Pop, *op. cit.,* p. 60.

[25] Vezi *Dialectologia moldovenească.* Sub red. lui R. Udler și V. Comarnițchi, Chișinău, 1976, p. 157; M. Purice, Vl. Zagaevschi, I. Ciornâi, *Curs de dialectologie română,* Chișinău, 1991, p. 80.

Harta nr. 3

Aria examinată este mai puțin difuză, numărul punctelor anchetate marcate variind de la o hartă la alta în limite mai moderate: de la 15 (limita maximă) până la 10 puncte anchetate (limita minimă). Specificăm:

– harta 475 (*noi lucram*) – 15 puncte (63, 69, 74, 80 – 83, 96 – 99, 101, 106, 113, 120);

– harta 480 (*noi dam*) – 13 puncte (63, 69, 74, 81 – 83, 96 – 99, 101, 113, 120);

– harta 484 (*noi stam*) – 13 puncte (63, 69, 74, 81, 83, 95[26], 96, 98, 99, 101, 106, 113, 120);

– harta 488 (*noi ne lam* [pe cap]) – 10 puncte (74, 81 – 83, 97 – 99, 101, 113, 120);

– harta 492 (*noi mânam* [caii]) – 13 puncte (63, 69, 74, 81, 83, 96 – 99, 101, 106, 113, 120);

– harta 502 (*noi sughițam*) – 14 puncte (63, 69, 74, 80 – 83, 96 – 99, 101, 106, 120);

– harta 505 (*noi îmblam*) – 15 puncte (63, 69, 74, 80 – 83, 96 – 99, 101, 106, 113, 120);

– harta 507 (*noi intram*) – 13 puncte (63, 69, 74, 80 – 83, 96 – 98, 101, 113, 120).

La întrebările de pe hărțile 475 (*noi lucrăm*) şi 505 (*noi îmblăm*) s-a răspuns în toate cele 15 puncte din această arie prin forma etimologică (în -*ám*). În unele puncte, însă, în câteva hărți s-a răspuns, sporadic, şi prin forma analogică (în -*ăm*), după cum urmează: la harta 480 *(noi dam,* dar şi *noi dăm)* – în punctele 80, 106; la harta 484 *(noi stam,* dar şi *noi stăm)* – în punctele 80, 82, 106; la harta 488 (*noi ne lam,* dar şi *noi ne lăm* [pe cap]) – în punctele 63, 69, 80, 96, 106; la harta 492 (*noi mânam,* dar şi *noi mânăm* [caii]) – în punctele 80, 82; la harta 502 *(noi sughițam,* dar şi *noi sughițăm)* – în pct. 113; la harta 507 *(noi întram,* dar şi *noi întrăm)* – în punctele 99, 106.

3) *Trei localități din sudul Basarabiei,* cuprinse între una dintre gurile Dunării (Chilia) şi Limanul Nistrului, fiind vorba de satele Mahala Lunca, oficial azi: Vişniovoie [p. 205], Borisovca [p. 207] şi Tuzla, oficial azi: Kamenskoie [p. 224] (r. Tatarbunar, azi în componența reg. Odessa, Ucraina).

De menționat că şi în această arie mică, la întrebările din cele opt hărți analizate de noi aici, nu s-au obținut, în toate cele trei localități anchetate, răspunsuri cu forma etimologică la persoana I plural a prezentului indicativ la verbele de conjugarea I. Mai jos prezentăm rezultatele anchetei sub forma unui tabel, în care liniuța [—] din rubrică notează răspunsul prin forma analogică (*noi lucrăm, noi dăm, noi stăm* etc.):

– harta 475	(*noi lucram*)	205	207	224
– harta 480	(*noi dam*)[27]	205	207	224
– harta 484	(*noi stam*)	—	207	224
– harta 488	(*noi ne lam*)	—	207	—
– harta 492	(*noi mânam*)	—	—	—
– harta 502	(*noi sughițam*)	—	—	224
– harta 505	(*noi îmblam*)	—	207	224
– harta 507	(*noi întram*)	—	—	224

[26] Pe harta 484, în aria Transnistriei apare şi un punct în dreapta, în Basarabia (altul, Cuizăuca, în r. Rezina).

[27] În punctele 205, 207, 224 la imperfect indicativ persoana I plural de la verbul *a da* (vezi harta 482, ALM, I, II) s-a răspuns prin două forme: una sincretică cu forma respectivă de prezent *(noi dam),* şi alta reduplicată (*noi dădem* [205, 207], *noi dadem* [224]), cea reduplicată înlăturând sincretismul în discuție.

4) *Enclavele din Ucraina de est:* reg. Nikolaiev (punctele 34, 48, 165, 210); reg. Kirovograd (punctele 229, 231 – 234); reg. Dnepropetrovsk (punctul 235); reg. Donețk (punctul 225); reg. Lugansk (punctul 226) *şi din Rusia:* reg. Omsk (punctul 75). În total – 13 localităţi, unde s-a răspuns prin forma etimologică a prezentului indicativ la persoana I plural.

În punctele 34, 165 (reg. Nikolaiev) şi 229 (reg. Kirovograd), la întrebările din toate cele opt hărţi s-a răspuns numai prin forma etimologică (în *-am*). În alte trei puncte: 225 (reg. Donețk), 226 (reg. Lugansk) şi 235 (reg. Dnepropetrovsk), dimpotrivă, s-a răspuns prin forma analogică (în *-ăm*) şi numai pe o singură hartă, pe harta 475 (*noi lucrăm*), forma etimologică a fost atestată şi în aceste puncte. Rezultatele anchetei în celelalte puncte le prezentăm într-un tabel aparte, liniuţa, şi de data aceasta, simbolizând răspunsul cu forma analogică:

– harta 475	(*noi lucram*)	48	75	210	231	232	233	234
– harta 480	(*noi dam*)	—	75	210	231	232	—	—
– harta 484	(*noi stam*)	—	75	210	231	232	—	234
– harta 488	(*noi ne lam*)	48	75	—	231	—	—	—
– harta 492	(*noi mânam*)	48	—	210	231	232	233	234
– harta 502	(*noi sughițam*)	48	75	210	—	—	233	—
– harta 505	(*noi îmblam*)	48	75	210	—	—	—	—
– harta 507	(*noi intram*)	48	75	210	—	—	—	—

În încheiere s-ar putea spune că forma de prezent indicativ (şi conjunctiv) de persoana I plural în *-ám* de la verbele de conjugarea I este considerată arhaică, o fază rudimentară din perioada străromână (S. Puşcariu), antedialectală (L. Morariu), formă caracteristică pentru zonele marginale şi izolate ale teritoriului lingvistic românesc (Istria, Maramureş, nordul Bucovinei, nordul Basarabiei, nordul Transnistriei, sudul Basarabiei, enclavele din Ucraina de est şi din Rusia).

În istroromână, forma etimologică de prezent indicativ la persoana I plural *(noi lucråm)* are un caracter general. Cu toate acestea, nu poate fi vorba despre un sincretism cu forma respectivă de imperfect, aceasta din urmă fiind dispărută din dialectul istroromânilor.

În Maramureş şi în nordul Bucovinei, după materialele dialectale de care dispunem la ora actuală (atlase lingvistice, texte dialectale), forma de prezent în *-ám,* adică cea etimologică, nu poate fi atestată azi.

În nordul Basarabiei, în nordul Transnistriei, în cele trei puncte din sudul Basarabiei şi în enclavele din Ucraina de est şi din Rusia, fenomenul sincretismului dintre formele de prezent şi imperfect indicativ la persoana I plural de la verbele de conjugarea I îşi mai păstrează viabilitatea, în unele puncte formele etimologice de prezent întâlnindu-se alături de cele analogice.

Ţinându-se cont de viabilitatea fenomenului discutat în zonele periferice şi insulare, s-ar putea presupune că forma etimologică de prezent indicativ ar fi putut fi reluată şi menţinută de mediul lingvistic alogen (croat în Istria, rutean în

Maramureş, german în Bucovina etc.), factor prin care am explicat caracterul arhaic şi în cadrul altor fenomene[28].

Prezentăm mai jos câteva eşantioane de fraze cu forme ale prezentului indicativ la persoana I plural în *-am* etimologic.

1) *Din partea de nord a Basarabiei*

S. Dinăuţi [21], r. Noua Suliţă:

Am sî va spun cum sî cu̯oĉi pâni̯a. ... şî *turnam* apî calduţ şî plamadim (din *Texte dialectale,* III, I, p. 28).

Ş-apu fáĉem ḱiróşti cu povídlî ... şî li-nvârtim, şî li púnim în cupti̯orᵻ. Ş-ápu li scotém din cupti̯orᵻ şî li tai̯ém cu cuţâtu şî li *mâncam* (tot acolo, p. 29).

2) *Din partea de nord a Transnistriei*

S. Hruşca [63], r. Râbniţa: Avem noi̯ o gradinî diparti, la Cujuhăreştᵻ, o valsicî. Îi̯ bunî di cânipî. Mai̯ dusém (= dúcem) gunoi̯, lî *rîşťiram* gunoi̯u şî *arám* (din *Texte dialectale,* I, I, p. 133).

S. Vărăncău [97], r. Râbniţa: *Samanam* ş-o strânẑém gramadî, ş-o aduŝém (= adúcem) acasî, ş-o duŝém (= dúcem) la i̯az, ş-o toḱim, şădi câti̯-o saptamânî ... Şánti adúŝim raẑila ş-o *raẑilam,* după raẑilî di̯-amu puzdéri̯a tójî (= de asemenea) *dam* în lắturᵻ (din *Texte dialectale,* III, I, p. 38).

S. Mihăilăuca [113], r. Râbniţa: Maliga aşa. ... Şî *luam* un si̯utórᵻ şî núma olecuţî u̯o *mesticam,* s-ai̯bî i̯e cum clocoti. Şî clocoteşti, serbi d'inişor ca sî sii̯i maliga mai̯ bunî, u̯o mai̯ *mesticam* u̯oli̯acî şî i̯ar u̯o mai *lasam,* i̯ar mai̯ clocoteşti, mai̯ serbi. Dup-ai̯asta u̯o *mesticam* tot d'inişor şî *luam* ş-o tiparim, c-o linguriţî, ş-o *răsturnam* într-o străḱinicî (din *Texte dialectale,* III, II, p. 86).

3) *Din partea de sud a Basarabiei*

S. Mahala Lunca, oficial azi: Vişniovoie [205], r. Tatarbunar: Da cu fuĉéi̯i, dacî mântuim stativili, i̯işâm afarî şî vrăjîm. S-ap-di̯-am-atunĉi̯a *luam* pândza ĉei̯a ş-o ǵilim, u̯o *luam* ş-o mui̯ém ... (din *Texte dialectale,* II, I, p. 251).

4) *Din enclavele din Ucraina de est şi din Rusia.*

S. Martonoşa [231], reg. Kirovograd: Aleẑém u̯on loc ş-arăm [sic!], boronim, *samanam* cânipî ... Batém cânipa, o *meliţam* cu meliţa, o *raẑilam* cu raẑila ... *Li̯agam* i̯iţâli şî nividím. Ş-ápui̯ *dam* pin spatî şî *li̯agam* gura ... (din *Texte dialectale,* I, II, p. 166-167).

S. Voloşskoie [235], reg. Dnepropetrovsk: ... ş-apói̯ o bátim [pânza] acoló cu ŝanúşî bunî şî *turnam* nou̯î u̯oali, *turnam* uncrop … (din *Texte dialectale,* I, II, p. 176).

S. Novogrigorievka [165], reg. Nikolaiev: Pun cáiru în furcî ş-o torŝém, ş-ap *dam* pim râşťitorᵻ ... ş-o *numaram; dam* ŝinŝ jîǵiuţ pim râşťitorᵻ. Ş-ápî o *luam* di pi motovelnic, o crasắm (= o vopsim) ş-ápî *di̯apanam* pi vârtélniţî (din *Texte dialectale,* I, II, p. 1).

[28] V. C. Zagaevschi, *Studii de gramatică dialectală comparată,* Chişinău, 1990, p. 44, 56, 61, 115.

S. Kutuzovka [75], reg. Omsk (Rusia): Va spun cum sî faĉi la noi̯, cum s-lucri̯adzî la cânipî. Cum *samanam* şî creşti, u̯o *lasam* păr s-cu̯o̯aĉi. Dacî s-cu̯o̯aĉi, ap-u̯o zmulĝém şî *li̯agam* snoť, ş-ap-sî usucî snoťi ... Ş-ápu u̯o *uscam* la su̯o̯ari cân-î [sic!] vremi̯a-i̯ bunî ... *ş-ťi̯aptanam* câlţ (din *Texte dialectale,* I, I, p. 145).

Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Filologie
Chişinău, str. M. Kogălniceanu, 65